

πίαν μάλλον ἢ ἀπὸ φόβου, ὁ δὲ καπετὰν πασᾶς τὴν ἀποτυχίαν φοβούμενος ἐπρότεινε ἐπανελημμένως νὰ ἐκκενώσῃ τὸν τόπον, οἱ Ψαριανοὶ ὅμως τὰς προτάσεις αὐτοῦ ἀπέκρουσαν. Ὁ Γόρδων κατακρίνει δικαίως τὸ σχέδιον τῶν Ψαριανῶν τὸ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν ὅλην νῆσον, ἀλλ' ἐπρεπε νὰ κατασκευάσῃσιν ἓν καὶ μόνον ὀχύρωμα, ἔπειτα δὲ νὰ ὀπλίσῃ τὸν στόλον καὶ διὰ τῶν πυρπολικῶν τῶν ἐχθρῶν νὰ ἀποκρούσῃσιν.

Ὅτι δ' ἡ δύναμις τῶν Ψαρῶν ἦτο μεγάλη ἐπιβεβαιοῖ ὁ Γόρδων, λέγων, ὅτι ὁ καπετὰν πασᾶς ἐκυρίευσεν 110 πλοῖα, ἐξ ὧν 26 ἦσαν ἐν καλλίστῃ καταστάσει καὶ καλῶς ὀπλισμένα καὶ προσετέθησαν εἰς τὸν στόλον τοῦ.

Ἐάν λοιπὸν τὰ 20 διασωθέντα πρὸς τὰ 26 συλληφθέντα προστεθῶσι καὶ τὰ 9 πυρπολικά των, νομίζομεν, ὅτι ἠδύναντο οὐ μόνον νὰ ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς τὸν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν νικήσωσιν, ἀφ' οὗ μόνον 15 ἐν Αἰγαίῳ τῷ 1823 ἀντιπαραταχθέντα ἀπεδίωξαν τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ὅτι δ' ἡ δύναμις τῶν Ψαρῶν ἦτο μεγάλη αὐτὸς ὁ καπετὰν πασᾶς ὁμολογεῖ, πέμψας μετὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπιγραφὴν, ἐν ἣ εὐχαριστεῖ τὴν θεῖαν πρόνοιαν, ὅτι ἤξιωσεν αὐτὸν νὰ καταβάλλῃ τὰ Ψαρά (Γόρδ. παράρτημα τοῦ 2 κεφ. τοῦ 4. βιβλίου,) ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀγαλλίασις ἀπάσης τῆς Τουρκίας διὰ τὴν πτώσιν τῶν Ψαρῶν ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ ἐνθουσιασμός αὐτῆς, ὅστις ἦτο τόσοσ μέγας, ὥστε 30,000 Τρῦρκοι ἐμψυχωθέντες ἦλθον εἰς τὰ παράλια πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Χοσρέφη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος, ὁ ἀποσιωπήσας ἐκ προθέσεως τὰ ὑπὸ τοῦ Γόρδωνος ἀναφερόμενα, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύψῃ τὸ μεγαλεῖον τῶν Ψαρῶν, λέγων, ὅτι «ἡ συμφορὰ αὐτῶν κατέπληξεν ὡς κεραυνός τὴν ὅλην ἐλλάδα, τὸ πᾶν ἐξερτάτο ἀπὸ λεπτοῦ νήματος!» Ὁ Γόρδων λέγει, ὅτι τότε ἀπώλεσεν ἡ Τουρκία 15,000 ἄνδρας ἀπὸ Ψαρά, ἀπὸ νόσους καὶ ἄλλα, ἀλλ' ὅτι τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ εὐκόλως, ἡ Ἑλλάς ὅμως τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν νὰ ἀναπληρώσῃ δὲν ἠδύνατο, ἐπομένως ἡ Ἑλλάς ἀπώλεσεν ἓνα ὀφθαλμὸν.

Οὐδεὶς τῆ ἀληθείᾳ ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ, ὅτι εὐρεθήσονται ἄνθρωποι, οἵτινες ἠθέλον ἀποπειραθῆ νὰ ποιήσωσι τὰ ὄντως μεγάλα μικρὰ ἢ τὰ ὑπάρξαντα νὰ ἀρνηθῶσιν καὶ οὕτω τὴν μεγίστην δόξαν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ ἔθνους των!

Ὁ Κ. Νικόδημος (ἐν σελ. 373—444 τοῦ ὑπομνήμ. καὶ ἐν σελ. 13—24 τοῦ φυλλ.) καὶ τὰ φυλλάδια τῶν (σελ. 42—56 καὶ 20—27) ἀποδεικνύουσιν ὅλως ἀνυπόστατα τὰ ἀναξίως ὑπὸ τοῦ

Κ. Παπαρηγόπουλου περί Φαρῶν εἰρημένα. Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος οὔτε περί τῆς τοποθεσίας οὔτε περί τῆς δυνάμεως τῶν Φαρῶν ἔχει ἰδέαν, οὔτε περί τῶν ἐπὶ τῆς νήσου μαχῶν· διότι ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἀνέβαινεν εἰς 28 χιλιάδας στρατιωτῶν, ὡς αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ὁμολογοῦσιν, καὶ ὁ στόλος αὐτῶν ὑπὲρ τὰ 300 μικρὰ καὶ μεγάλα πλοῖα· διότι, ἐὰν ὁ στρατὸς ἐκ 14,000 συνέκειτο, δὲν ἦτο δυνατὸν ὑπὸ τῶν Φαρῶν καὶ νόσων τότε νὰ ἀπολεσθῶσι 15,000 Τούρκοι· διὰ τοῦτο ὁ Κ. Χικόδημος δικαίως ἐλέγχει αὐτὸν, ὅτι τὴν καταστροφὴν τῶν Φαρῶν δὲν ἔπρεπε νὰ μάθῃ παρὰ Γάλλου μὴ εὑρεθέντος ἐπὶ τῆς νήσου, ἀλλὰ τὰ ὕδατα τῆς νήσου καταμετρήσαντος, ἀλλ' ὡς ἱστορικός ὄφειλε νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου ἔγειναν πυρσοκροτήσεις δύο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, μία εἰς τὸ Φτελιὸν, μία εἰς τὸ Δασκαλιὸν καὶ ἑτέρα ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Δ. Λαίνου. Ἐπρεπε νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ὁ ἐκθέσας τὴν καταστροφὴν Γάλλος πλοίαρχος τῆς Ἰσιδος Βιλλενεύης κατεμέτρησε τὰ ὕδατα τῶν Φαρῶν καὶ εἰς γνῶσιν τοῦ Χοσρέφη ἔφερεν. Καὶ ὁ Γόρδων, ὃν ἔχει βᾶσιν ὁ Παπαρηγόπουλος, ἐλέγχει αὐτὸν κατ' ἀξίαν καὶ κατὰ δίκαιον ἐγκωμιάζων τοὺς Φαριανούς, ὅτι ἦσαν ἀεικίνητοι, ὅτι κατεπόθησαν φρούρια, πόλεις, ὅτι ἦσαν προστάται τῶν Σποράδων νήσων, τῆς Σάμου, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμάσια ἐξιστορῶν· περὶ δὲ τῶν συναδέλφων των λέγει, ὅτι μετὰ τὴν εἰσπλευσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔμενον ἐν ἀπραξίᾳ καὶ διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὸ ἔθνος ἦσαν ἐπιζήμιοι, εἰς δὲ τοὺς προκρίτους ἐπικίνδυνοι.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ Γόρδων ἐγκωμιάζει τὰς μεγάλας τῶν Φαρῶν δυνάμεις καὶ τὰ θαυμάσια ἔργα των, ἀγωνίζεται ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος νὰ παραστήσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῶν μικρὰς παραγνωρίζων καὶ μεταποιῶν τὰ ἔργα αὐτῶν. Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος καταβιβάζει καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς 140 πλοῖα· ἀλλ' ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἐξ ἄπαντος οὔτε εἶδεν αὐτὸν οὔτε κατεμέτρησεν· ἡ θεὰ αὐτοῦ μένει ἐτι καὶ νῦν ἡμῖν ἐντετυπωμένη· τὸ πλῆθος κατεῖχε τὴν ὅλην βόρειον τῆς νήσου θάλασσαν καὶ ἐφαίνετο ἀμέτρητος, καὶ ὁ κανονοβολισμὸς τῶν πλοίων ὁμοιάζε χαλάζῃ· πρὸς τὸ βόρειον τῆς νήσου Φαρῶν ὑπάρχει ἀκρωτήριο ἀπότομον καλούμενον τοῦ Μαρξάκη καὶ κάτωθεν τῆς θαλάσσης τοῦ ἀκρωτηρίου σπήλαιον ἐκτεινόμενον μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους καὶ διαβάτων μόνον ἐν ἄκρᾳ νηνεμῖα· εἰς αὐτὸ εἰσερχόμενοι οἱ Τούρκοι καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἀνέβαινον εἰς τὸ ὄρος διὰ τοῦ σπηλαίου· ἀναβάντες μέχρι τριῶν χιλιάδων κατέβησαν τὴν πρωτὴν εἰς σπήλαιον Ἀδάμ. καὶ Κανάλον, ὄχυράματα γειτονικά, καὶ προσέ-

βαλον ἐξ ὀπισθεν τοὺς ἐν τοῖς ὀχυρώμασι πολεμοῦντας Ἕλληνας πρὸς τοὺς Τούρκους τοὺς ζητοῦντας νὰ ἀποβῶσιν ἐκ τῶν πλοίων. Οἱ Ἕλληνες ἐκατέρωθεν, ἐκ διπλῶν πυρῶν, προσβληθέντες ἐστράφησαν πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ξηρᾶς ἐπιτεθέντας, συνεπλάκησαν μανιωδῶς μετ' αὐτῶν καὶ συνεφονεύοντο.

Ἄφ' οὗ δὲ σχεδὸν πάντες οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες Φαριανοὶ, Ῥουμελιῶται, Πελοποννήσιοι καὶ πολλῶν ἄλλων μερῶν Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν Φαριανοὶ Ἀνδρέας Μαυρογιάννης, Ἀντώνιος Κατσουλέρης καὶ Ἀναγνώστης Τσώτσης, ἔγεινεν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων σελεία ἀπόβασις.

Οἱ δὲ φρουροῦντες τὰ πρὸς μεσημβρίαν ὀχυρώματα τὴν ἀπόβασιν μαθόντες ἤρχοντο πρὸς τὴν πόλιν. Πλησιάζαντες δ' εἶδον τὰ πλοῖα τῶν φεύγοντα μετὰ τῶν παροίκων, διότι αὐτοὶ πρότερον παθόντες καταστροφὴν εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀπῆλθον, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ καὶ ἐκ δευτέρου πάθωσιν· οὕτως ὅμως ἐματαιώθη τὸ σχέδιον τῶν Φαριανῶν, ἵνα μείνωσιν καὶ πολεμήσωσιν ἐν τῇ πόλει. Τότε οἱ Φαριανοὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ τυχόντα πλοῖα, τινὲς δὲ κατέφυγον εἰς τὸ Παλαιόκαστρον. Ἐκ τῶν τελευταίων δ' ἀπερχομένων πλοίων τὸ μὲν τοῦ Δ. Λαίνου ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ 800 γυναικοπαίδων, τὸ δὲ τοῦ Χ. Ἀγγελῆ ἐσώθη διὰ τεχνασμάτων μὴ συλληφθὲν ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ὅστις ἀπὸ τοῦ βορείου πρὸς τὸ νότιον ἀφίκετο· τὸ δὲ τοῦ Τσώτση μετὰ γυναικοπαίδων προσωρμίσθη ὑπὸ τὸ Παλαιόκαστρον καὶ περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς ἐπιούσης διέφυγεν. Καὶ οὐ μόνον οἱ ἄνδρες ἐκουσίως εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν θάνατον παρεδίδοντο, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ γυναικες εἰς τὴν βροχὴν τῶν σφαιρῶν ἐκτεθειμέναι οὐ μικρὸν ἥρωϊσμόν ἐδειξαν, ἀλλὰ μὲν πολεμοῦσαι ἐφονεύοντο, ἀλλὰ δὲ μετὰ τῶν τέκνων τῶν ῥιπτόμεναι εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγοντο, αἱ δ' εἰς τὸ Παλαιόκαστρον καταφυγοῦσαι τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς δουλείας προετίμησαν ἐνταφιασθεῖσαι ὑπὸ τὰ εἱρεπια τοῦ εἰς τὸν ἀέρα ἐκτιναχθέντος Παλαιοκάστρου. Ἐπειδὴ ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος τὴν ἐκθεσιν τοῦ Γάλλου πλοίαρχου τῆς Ἰσιδος Βιλλενεύη θεωρεῖ ἀληθῆ, ὅστις μὴ ὦν ἐπὶ τῆς νήσου μηδὲ τὰς μάχας ἰδὼν τὰ ὕδατα τῶν Φαρῶν καταμέτρησεν, εἰ ἂν νὰ πλησιάσῃ τις μικροῦ πνέοντος ἀνέμου ἔνεκα τῶν πολλῶν ὑφάλων εἶναι ἀδύνατον, εἰς ἃ ὅμως ὁ Τουρκικὸς στόλος μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς καταμετρήσεως ἀφίκετο καὶ τὴν νήσον οὖσαν ἐκεῖ ἀσθενῶς ὠχυρωμένην προσέβαλεν, εἶχεν ὁ Κ. Νικόδημος δίκαιον νὰ ἐλέγξῃ τὸν Κ. Παπαρηγόπουλον, ὅτι τὰ ἔργα τῶν Φαριανῶν ἐκ προθέσεως παρεμόρφωσε καὶ δι' ἡμαρτημένων εἰδήσεων νὰ μηδενίσῃ ἐζήτησεν. Ἐπειδὴ τὰ ἄξια Οὐυμασμοῦ ἔργα εἰσὶν

προϊόντα μεγαλοφυΐας και ήρωϊσμοῦ, νομίζομεν ὅτι ὁ τυχὼν, μάλιστα δ' ἀρχῶν ἑτομικῶν συμφερόντων μετέχων, δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀντιληφθῆ, νὰ ἐποπτεύσῃ τὸ μέγεθος τῶν τοιούτων ἔργων καὶ νὰ ἐξιστορήσῃ κατ' ἀξίαν· διότι αἱ ἀρχαὶ τῶν ἑτομικῶν συμφερόντων οὐ μόνον τὸ καθῆκον καὶ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὰ σεμνὰ καὶ καλὰ ἀποσκορακίζουσιν ἐκ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν συγχέουσι καὶ τὴν βούλησιν διαστρέφουσι καὶ τὰς κακουργίας προκαλοῦσι, καὶ ἀληθῶς τὸ ὑποκειμενικὸν σύστημα εἰς τόπον Θεοῦ τὸ ἄτομον θέτον ἀναίρει τὸ πραγματικὸν πάντων, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου, καὶ ταῦτα ἀναιροῦν ὡς μεταβάλλον εἰς φαινόμενα τοῦ ὑποκειμένου καθίστασι καὶ τὴν ἐπιστήμην μέσον καὶ τὴν πολιτείαν ἄθεον, ἀσυνεϊδήτον καὶ ἀνήθικον. Ἐπειδὴ δ' ὁ πατριωτισμὸς ἀναγνωρίζει τὸ καθῆκον ὑπέρτερον τοῦ συμφέροντος καὶ ἐκ βαθείας τοῦ καθήκοντος συναισθήσεως ἀπορρέει· διότι τὸ καθῆκον ὑπὸθέτει τί ἀνώτερον τοῦ ἀτόμου· εἶναι ἀνώτερος παντὸς ἀτομικοῦ συμφέροντος.

Οἱ Ψαριανοὶ ὑπὸ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ ἐμπνεόμενοι προετίμησαν χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος τὸν θάνατον ἀντὶ μεγάλων ἑτομικῶν συμφερόντων αὐτοῖς προσφερθέντων καὶ διὰ τοῦ θανάτου τὴν Ἑλλάδα ἔσωσαν καὶ διὰ τῆς μεθέξσεώς των καὶ ἐξακολούθησεως τοῦ πολέμου αὐτὴν πίπτουσαν ἐκράτησαν, οὐδένα ἐμνησικακήσαν, οὐδὲ τοὺς βλάψαντας καὶ βλασφημήσαντας αὐτοὺς ἐκακοποίησαν ἀλλ' ἔδοξήθησαν. Δι' ὅλα ταῦτα καὶ λαοὶ καὶ ἡγεμόνες ἐθρήνησαν τὴν πτώσιν τῶν Ψαρῶν. Ἡ Ἑλλάς αὐτὴν ἐθρήνησε καὶ κοινὴν συμφορὰν ἐθεώρησεν. (Σπηλιάδ. Τομ. Β. 462 χρ. Μισολογγ. 54. 2ον φυλλ. ἡμῶν καὶ 1ον)

Τίς ὁμῶς ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ, ὅτι μετὰ πενήκοντα ἔτη θὰ εὐρίσκοντο ἄνθρωποι, ἀποτολμησόντες ἢ πρὸς χάριν ἢ συμφέρον ἢ καὶ δι' ἀμρότερα νὰ ἐλέγξωσι τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες τὰ ἱερώτερα αὐτῶν καὶ ἑαυτοὺς θυσιάαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας προσήνεγκον, οὐδεμίαν ἀμοιβὴν ἔλαβον οὐδὲ νὰ λάβωσιν ἐζήτησαν, οὐδὲν κακὸν τῇ πατρίδι ἐπραξάν, οὔτε ὄρκον οὔτε νόμον παρέβησαν, ἀλλὰ τὸν θάνατον ὡς στέφανον δόξης περιέθεντο!

Καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ ἀπόφασις τῶν Ψαριανῶν τὸ νὰ πολεμήσωσιν ἐπὶ τῆς νήσου των, εἰ καὶ μὴ ὀρθή, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη, ἦτο ἡρωϊκὴ, δικαίως ὑπὸ τοῦ Κ. Νικοδήμου Λεωνείδου κληθεῖσα, ἴσως δὲ καὶ ἀνώτερα· διότι ὁ Λεωνίδας ἀπέθανεν ἡρωϊκῶς, ἵνα μὴ τὸν νόμον τῆς πατρίδος του παραβῆ, οὔτε ὑπὸ τέκνων, γονέων καὶ οἰκείων περιεκυκλαῖτο, οὐδὲ κίνδυνον ἢ περιουσίαν του καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἔπραξαν. Οἱ δὲ Ψαριανοὶ ἔκ' οὐδενὸς νόμου ὑπε-

χρεούντο, ἡ ζωὴ αὐτῶν καὶ τῶν φιλτάτων των, ἡ περιουσία, πάντα τὰ πολύτιμα αὐτῶν ἐκινδύνευον νὰ καταστραφῶσιν. Αὐτοὶ ὅμως οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀπεδήμησαν, οὐδὲ τὴν πατρίδα των ἐγκατέλειψαν, ἵνα ἑαυτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν σώσωσι, ἀλλὰ τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀπεφάσισαν νὰ θυσιάσωσι καὶ ἑαυτοὺς, ὡς καὶ ὄντως ἐθύσασαν, καὶ διὰ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἀπεδείχθη ἔσωσαν.

Ἄλλ' ἀντὶ εὐγνωμοσύνης παρουσιάζονται ἄνθρωποι ὑβρίζοντες καὶ ἀσεβοῦντες οὐ μόνον πρὸς τοὺς Ψαριανοὺς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, ὡς καλῶς λέγει ὁ Λ. Ὀρλάνδος (ἀριθ. Ἐφημ. Συζητήσεων 476, 477 καὶ 478), «οἵτινες ἐκ πατριωτισμοῦ ἔθυσαν καὶ τὰ πλοῖά των καὶ τὰς περιουσίας των καὶ τὴν ζωὴν των καὶ τὰ τέκνα των ὑπὲρ πατρίδος, ὅτι δῆθεν αὐτοὶ ἐδεδεάσθησαν ἀπὸ τεμάχιον χάρτου δοθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας! Τοιαύτας ὑβριστικὰς κρίσεις (λέγει) ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἐκφέρων προδίδεται, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει ἰδέαν περὶ τῆς μεγαλοφροσύνης, τῆς φιλοτιμίας, τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως τῶν τοιούτων ἀνδρῶν, καὶ ἀντὶ κατ' ἀξίαν νὰ ἐπαινέσῃ τοὺς ἐλευθερωτὰς τοῦ ἔθνους καὶ τὰς μεγάλας θυσίας καὶ τὰ μεγάλα κατορθώματα αὐτῶν προσάπτει μῶμον εἰς αὐτούς.»

Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος πίπτει εἰς ἀντίφασιν ὡς ἐξ ἑνὸς μὲν ὑψῶν τοὺς ἐν Ὀσμανικῇ ὑπηρεσίᾳ Ἕλληνας «ὡς συντελέσαντας εἰς ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους, ἐξ ἑτέρου δὲ ὡς καταβιβάζων αὐτοὺς ἰδιοτελεῖς ἀποκαλῶν· διότι (ἐν σελ. 753) λέγει, ὅτι οἱ ἐν Τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ Ἕλληνες προέκρινον τὸ ἀτομικὸν συμφέρον αὐτῶν μᾶλλον ἢ τὸ κοινὸν τοῦ ἔθνους, ὅτι προέκρινον τὸ τῆς Τουρκίας μᾶλλον ἢ τὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ἔνεκα τῆς ὑψηλῆς θέσεώς των δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἀναλάβωσι τὴν πρωτοβουλίαν ἐπαναστατικοῦ τινος κινήματος.»

Ἡ τοῦ ἀγῶνος ὅμως γενεὰ δὲν ἐνεπνέετο ὑπὸ ἀρχῶν ἰδιοτελεῶν, ὡς παρίστανται ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου οἱ ἐν Τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ Ἕλληνες· διότι ἄλλως δὲν θὰ ἔπραττεν ἔργα γενναῖα· διότι αἱ ἰδιοτελεῖς ἀρχαὶ καθιστῶσι καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὰς οὐτιδανούς καὶ τὴν πολιτείαν ἐπίσης μηδαμινήν.

Ἐν δὲ τῇ 811 σελίδι ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἀναγνωρίζει, ὅτι τινὲς εὐάριθμοι Ἕλληνες συγκεντρώσαντες εἰς τὰς χεῖράς των τὰς δυνάμεις τῶν διαφόρων τμημάτων ἀπέβησαν οἱ ἀληθεῖς τοῦ ἀγῶνος κυβερνήται.

Οὐδεὶς ὄντως δύναται νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι οἱ ὑπὸ ἱεροῦ πατριωτισμοῦ ἐμπνεόμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνισάμενοι, ἔχοντες

καὶ ἐν τοῖς διανοήμασι καὶ ταῖς πράξεσιν αὐτῶν ἀνώτερον τοῦ ἀτομικοῦ ὀδηγόν, εἰσὶν οἱ ἀληθεῖς τοῦ ἔθνους ἡγεμόνες, οἱ ἀλαθεῖς αὐτοῦ εὐγενεῖς· διότι εὐγενεῖς ἀληθῶς οὔτε οἱ ἰδιοτελεῖς οὔτε οἱ δούλοι καὶ δουλόφρονες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, ἀλλ' οἱ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ θυσιάσαντες καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ πλούτη των, οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνισάμενοι, οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἐλευθεροφρονοῦντες, οἱ οἶοι ὄντες ἦσαν καὶ οἱ ἄρματωτοὶ καὶ οἱ εὐάριθμοι τοῦ ἀγῶνος κυβερνῆται καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀρχηγοὶ καὶ οἱ ἐν τῇ Τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ Ἕλληνες, οἱ τὰς ὑψηλὰς θέσεις των χάριν τῆς πατρίδος θυσιάσαντες, καὶ οἱ εἰς τὸν ἀγῶνα πανταχόθεν δραμόντες, ἵνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους ὑπερμαχήσωσι, καὶ αὐτοὶ, οἱ τῶν νήσων πρόκριτοι, οἱ κατακρινόμενοι ἀσεβῶς ὅτι δέθεν ταῦτα ἐπραξάν ὑπὸ ἀπλῆς ὑποσχέσεως! τούτέστιν ἐξ ἰδιοτελείας! Ἡ παρουσία τοιούτων, ὡς εἶπομεν ἐν τῷ δευτέρῳ φυλλαδίῳ ἡμῶν, οὐ μόνον πᾶσαν καρδίαν πατριωτικὴν καταλυπεῖ, ἀλλὰ καὶ πάντα βουλόμενον καὶ δυνάμενον ἀγαθὸν νὰ πράξῃ ἀπελπίζει καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους ματαιοῖ. Τοῦτο εἶναι λυπηρὸν, καθ' ὅσον οἱ τοιοῦτοι συνεπείᾳ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν τὰ ὑπάρχοντα ἀρνούμενοι ἢ τὰ ὄντως μεγάλα ἐλάττονα ποιοῦντες εἰσὶ συμπτώματα ἐποχῆς νοσοῦσης καὶ κοινωνίας εἰς διάλυσιν προβαίνουσης. Οἱ τοιοῦτοι ὁμῶς δὲν δύνανται ἄλλο νὰ θεωρηθῶσιν εἰμὴ ἐξαιρέσεις· διότι εὐτυχῶς τὸ ὅλον ἔθνος ὑγιαίνει, τούτέστι δὲν ἔχει ἀρχὰς φθαρτικάς, ἀλλὰ σωτηρίους. Ἐκ τε τῶν εἰρημένων, τῶν φυλλαδίων ἡμῶν καὶ τῆς ἐκτενοῦς καὶ πλήρους ἐκθέσεως τοῦ Κ. Νικουδήμου (ὑπόμν. Ψαρ. σελ. 373—444) περὶ καταστροφῆς Ψαρῶν ἀποδείκνυται ἀριδῆλως, ὅτι ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος λίαν ἡμαρτημένος περὶ Ψαρῶν εἰδήσεις ἔλαβεν καὶ λίαν ἡμαρτημένως καὶ ἀναξίως ἐξέθηκεν.

Καὶ περὶ τῆς εἰς Σάμον ἐκστρατείας τῷ 1824, ἣν ἐξεθέσαμεν ἀκριβῶς ἐν τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ φυλλαδίῳ ἡμῶν, (σελ. 56—62 καὶ σελ. 62—67), βάσιν ἔχει ὁ Παπαρηγόπουλος τὸν Γόρδωνα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυμαχία αὕτη κατὰ Γόρδωνα παρισταμένη ἀνηρέθη, εἶναι καὶ κατὰ Μαπαρηγόπουλον ὑπὸ τῶν φυλλαδίων ἡμῶν, ἀνηρημένῃ· διὰ τοῦτο μόνον παρατηρήσεις τινὰς ἐπιφέρομεν, καὶ μάλιστα ὅτι κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Σαχτούρη ἀπὸ 2 Αὐγούστου μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κανάρη τῇ 4 Αὐγούστου ὁ ἐλληνικὸς στόλος νὰ ἐξέλθῃ δὲν ἐτόλμα, ἀλλ' εἰς τὸ στενὸν ἀποσυρθεὶς νὰ ἀπέλθῃ διανοεῖτο.

Οὐδενὸς τολμῶντος εἰς προφυλακὴν νὰ ἐξέλθῃ, ἐλθὼν ὁ Κανάρης ἐνεψύχωσε τὸν στόλον καὶ προέτρεψε νὰ μὴ ἀπέλθῃ, καὶ τὸ

αὐτὸ ἑσπέρας ἐξήλθεν εἰς προφυλακὴν μόνος καὶ οὐ μικρὸν κανο-
νοβολισμὸν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ὑποστάς ἐπανήλθεν εἰς Σάμον.

Τὴν δὲ 5 Ἀυγούστου ἐξήλθεν ὁ Κανάρης μόνος καὶ ἐπεχείρη-
σεν ἐπιχείρημα παράβολον μὲν, σωτήριον δὲ, ὅπως ἐν τῇ σελ. 64
τοῦ πρώτου φυλλάδιου ἡμῶν καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ περιεγράψα-
μεν ἀκριβῶς, ὅτι δηλαδή ὁ Κανάρης ἦτο μόνος· διότι ὁ Τσάπελης
ἐκ φόβου ἐπυρπόλησε τὸ πυρπολικὸν του ἐν τῇ πρόρᾳ τοῦ Κα-
νάρη καὶ παρέσχεν αὐτῷ κίνδυνον διπλοῦν· διότι παρ' ὀλίγον
νὰ πυρπολήσῃ τὸ τοῦ Κανάρη πυρπολικὸν καὶ δεύτερον ἐνεψύχωσε
τὸν ἐχθρὸν ὡς μὴ σταθεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν Κανάρην, ἐναντίον τοῦ
ὁποίου ἤρχοντο ἑπτὰ λέμβοι ἵνα κυριεύσωσιν αὐτὸν ἐξ ἐφόδου. Ὁ
Κανάρης ὁμοίως ἀποκρούσας πέντε ἐφόδους τῶν λέμβων καὶ τὸν κα-
νονοβολισμὸν καὶ τουφεκισμὸν τῆς φρεγάτας ὑποστάς προσέβαλεν
εὐτόλμως καὶ ἐπιταθείως αὐτήν καὶ ἐπυρπόλησεν· (ἴδ. καὶ τὰ δύο
φυλλάδια ἡμῶν, ἐν οἷς περιεγράψαμεν). Οὔτε δίκαιον ὁμοίως οὔτε
εὐσεβές εἶναι τὸ νὰ ἐπαινῶνται ἔργα ἀξιοποινα, ἐνδοξα δὲ καὶ σω-
τήρια, νὰ παραμορφῶνται.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Καφρέως ἔλαβεν ὁ Κ. Πα-
παρηγόπουλος ἡμαρτημένας πληροφορίας, ὡς τὸ 2ον φυλλάδιον
ἡμῶν ἀποδεικνύει· διότι ναύαρχος δὲν ἦτο μόνος ὁ Σαχτούρης, ὡς
ἡμαρτημένως καὶ ὁ Γόρδων καὶ ὁ Παπαρηγόπουλος ἐξέθηκεν, ἀλλὰ
καὶ ὁ Ἀνδρουτσος καὶ ὁ Α. Ν. Ἀποστόλης· ἐπομένως ὁ Σαχτού-
ρης δὲν εἶχε μείζονα ὑπεροχὴν ἢ ὁ τῶν Φαρῶν καὶ ὁ τῶν Σπε-
τσῶν, ὡς τὸ ἀμοιβαῖον αὐτῶν συμφωνητικὸν βεβαιοῖ (ἴδ. 2ον
φυλλάδιον ἡμῶν σελ. 69).

Ἀφ' οὗ οἱ δύο τῆς φρεγάτας ἱστοὶ ἐθλάσθησαν, ὄρμησεν κατ'
αὐτῆς ὁ Σπετσιώτης Μιουσοῦς καὶ ὁ Ὑδραῖος Διατρέζος καὶ κατέ-
καυσαν αὐτήν. Ὁ δὲ ναύαρχος τῶν Φαρῶν μετὰ Ὑδραϊκῶν, Σπε-
τσιωτικῶν καὶ Φαριανῶν πλοίων ἐπέπεσε κατὰ τοῦ καπετὰν πασαῖ,
κατεναυμάχησεν αὐτὸν καὶ ἔστρεψεν εἰς φυγὴν.

Ὁ Α. Κυριακοῦ Σπετσιώτης ἤρριστευσε συλλαβῶν ὀκτὼ φορτη-
γὰ· ὁ δὲ Μπούτης ἔκαυσεν ἐν κορβέτον, ἕτερον κατεδιώχθη ὑπὸ
Ὑδραϊκῶν, Σπετσιωτικῶν καὶ Φαριανῶν πλοίων καὶ κατεστράφη
ἐν Σύρω.

Ταῦτα ἀποδεικνύουσι τὰ τοῦ Παπαρηγοπούλου ὅλως ἡμαρτη-
μένα καὶ παραμεμορφωμένα.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος, περὶ ἧς τὸ 1ον φυλ-
λάδιον ἡμῶν κάμνει λόγον ἐν σελ. 62—69 καὶ τὸ 2ον 28—35,
ἀφηγεῖται ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἐν μέρει μὲν κατὰ Γόρδωνα, ἐν

μέρει δὲ κατ' Ἀνάργυρον Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου· (Πρόλ. εἰς τὰ Σπετσιωτικά ὑπ' Ἀναργύρου.)

Περὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης λέγων ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος (ἐν σελίδι 901), ὅτι «τὴν 28 Αὐγούστου τὸ ἑσπέρας ἐν ᾧ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἦτο προσωρισμένος εἰς τὸν Γέροντα, οἱ δὲ πολέμιοι πάντοτε μεταξὺ Κῶ καὶ Ἀλικαρνασοῦ». Οὐ μόνον δὲν λέγει, ὅτι ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Ἀνδροῦτσος εἰς τὰ πανιὰ ἐστηκώθησαν τὴν 4ην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν σύσκεψιν τῶν τριῶν ναυάρχων Ἰδρας, Σπετσῶν καὶ Φαρῶν ἀναφέρει καὶ τὴν κοινήν ἀπόφασιν αὐτῶν τὸ νὰ μείνωσιν ἐλλιμενισμένοι, μέχρις οὗ πνεύσῃ ὁ ἀπόγειος ἀνεμος, ὃς συνήθως πνέει περὶ τὸ μεσονύκτιον. Ἐὰν ἔλεγεν, ὅτι ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Ἀνδροῦτσος μὴ τηρήσαντες τὴν συμφωνίαν ἐστηκώθησαν εἰς τὰ πανιὰ, δὲν θὰ ἔλεγεν, ὅτι ἐκ τύχης εὐρέθησαν, ἀλλ' ὅτι παρακαίρως ἢ βέλτιον ἐξ ἀπειρίας σηκωθέντες ἐσύρθησαν ὑπὸ τῶν βρυμάτων μετὰ τῶν καλλίστων τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου πλαιῶν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Γέροντος καὶ ἐκεῖ ἐκρατοῦντο ὑπὸ τῆς γαλήνης δέσμοι.

Ὁ τουρκικὸς στόλος, λέγει, ἀπὸ τὰ Τσατάλια ἐρχόμενος εἶχε τὸν ἀνεμον αὐριον καὶ ἦτο ἠνωμένος· ὁ δ' ἑλληνικὸς ἦτο οὐ μόνον ἀκίνητῶν, ἀλλὰ καὶ δισκορπισμένος.

Ὁ Ἰβραῖμ πασᾶς ἐπεμψε τὸ δεξιὸν αὐτοῦ κέρας πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Γέροντος, δηλαδὴ ἐκ φρεγατῶν, κορβेटῶν, βρικίων, συνιστάμενον καὶ ἠλπίζεν, ὅτι δι' αὐτῶν θέλει συλλάβει ἢ καταστρέψει τοὺς αὐτόθι μανδρωθέντας Ἑλληνας, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος συγκειμένης κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ στόλου καὶ ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ πασᾶ ὀδηγουμένης συνεῖχε τὸ μεγαλῆτερον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου μέρος καὶ τὸ παρεκώλυεν ἀπὸ τοῦ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς μονωθείσης αὐτοῦ μοίρας· τὴν στιγμὴν ἐκείνην, λέγει ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος κατὰ Ἀνάργυρον ὁ Μιαούλης ἀνεδείχθη ἀνώτερος ἑαυτοῦ τὸ μὲν διὰ συντόνου ρυμουλκίας, τὸ δὲ ὠφελούμενος ἐξ ἐλαφρᾶς αὐρας, ἥτις ἤρχισε νὰ πνέῃ εἰ καὶ οὐχὶ ἐντελῶς οὐρίας, κατώρθωσε νὰ ἐξελιχθῇ πᾶσα ἐκείνη ἢ μοῖρα ἐκ τοῦ μυχοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦτο ἀποκεκλεισμένη, καὶ νὰ ἀντιπαραταχθῇ ἀνετώτερον ὅπως οὖν κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ὅστις, καί τοι τοσοῦτον ὑπέρτερος ὢν δὲν ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ, ἀλλὰ περιορίζετο εἰς τὸ νὰ πυροβολῇ μανιωδῶς· ἀφ' ἑτέρου αὐρα ἐλαφρὰ ἤρχισε νὰ κινή καὶ τὸν περὶ Λειψῶ, Ἀγαθόνισσον καὶ Φαρμακοῦσαν πρότερον ἀμνηχανοῦντα ἑλληνικὸν στόλον. Περὶ δὲ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν πνεύσαντος τοῦ ἀνέμου ζωηρότερον ἅμα καὶ οὐριώτερον ἤρχισεν ὁ στόλος οὐ-

τος να πλησιάσει προς την μεμονωμένην αὐτοῦ μοῖραν. Ἡ ἀφήγηση αὕτη ὁμῶς καὶ τοῦ Ἀναργύρου καὶ τοῦ λαβόντος αὐτὴν Κ. Παπαρηγοπούλου ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἐλλιπεστάτη· διότι οὔτε τὴν σύσκεψιν τῶν τριῶν ναυάρχων καὶ τὴν κοινὴν ἀπόφασιν αὐτῶν τὸ να μείνωσιν ἐλλιμενισμένοι ἀναφέρει, οὔτε τὴν ἐκπλευσιν τοῦ Μιαούλη καὶ Ἀνδρούτσου παρὰ τὴν κοινὴν τῶν τριῶν ναυάρχων συμφωνίαν, οὔτε περὶ προσκλήσεως τῶν Ψαριανῶν πλοιάρχων εἰς τὴν ναυαρχίδα των παρὰ τοῦ ἰδίου ναυάρχου των κάμνει λόγον, οὔτε τῆς συσκέψεως αὐτῶν τὸ να μείνωσιν, ὡς καὶ ἔμειναν ἐλλιμενισμένοι μέχρις οὗ πνεύση ὁ ἀπόγειος ἄνεμος.

Τὴν δὲ πρωΐαν, ἔτε ἐφάνη ὁ ὅλος τουρκικὸς στόλος, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, εὐρέθησαν τὰ Ὑδραϊκὰ καὶ Σπετσιοτικὰ πλοῖα δισπαρμένα, ὁ δὲ Μιαούλης, Σαχτούρης καὶ Ἀνδρούτσος μετὰ τῶν καλλίστων πλοίων τοῦ στόλου πλειόνων τῶν 20 ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Γέροντος εὐρισκόμενοι περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν πλοίων τροσηνέμων ὄντων τῶν ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Γέροντος ἑλληνικῶν. Ὁ δὲ Ψαριανὸς στόλος περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀναχθεὶς εὐρέθη πλησίον τῆς νήσου Φαρμάκου πρὸς ἄνεμον τοῦ τουρκικοῦ. Τὰ δ' ἄλλα ἑλληνικὰ, ἃ ἦσαν προσήνεμα, βλέποντά τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ὃν ἔτρεχον τὰ σὺν τῷ Μιαούλῃ, Σαχτούρη καὶ Ἀνδρούτσῳ, ἤλθον εἰς τόσῃν ἀπελπισίαν, ὡς καὶ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Δ. Παπανικολῆ ἀναφέρει, ὥστε ὁ Μιαούλης, Ἀνδρούτσος καὶ Σαχτούρης κατέβασαν τὰ ναυαρχικὰ σημεῖα, καὶ προσεκάλουν διὰ σημάτων τὴν βοήθειαν τῶν Ψαριανῶν πυρπολικῶν. Τότε ὁ ναύαρχος τῶν Ψαρῶν Ν. Ἀποστόλης βλέπων τὸν κίνδυνον ὑψωσε τὰ σημεῖα τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Δ. Παπανικολῆ καὶ τοῦ Κ. Νικοδήμου, τὰ δὲ Ψαριανὰ πυρπολικά διευθύνθησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Δ. Παπανικολῆ πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τὸ δὲ τοῦ Κ. Νικοδήμου κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ στόλου παρακολουθούντων καὶ τῶν πολεμικῶν Ψαριανῶν. Ὁ δὲ Παπανικολῆς προσβάλλων τὸ κέντρον ἐπέσεν εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ἔπειτα δὲ, ἀφ' οὗ ἐστράφη ὁ ἐχθρικός στόλος ἀριστερὰ πρὸς τὴν Κάλυμνον, ἐπετέθη κεκλιμένως καὶ κατὰ τῆς βυζαντινῆς ἐν Καλύμνου πρὸς τὸν Γέροντα ποδιστὰ βαινούσης καὶ ζητούσης να ἀχθῆ πρὸς ἄνεμον, ἣν ἠνάγκασε να τραπῆ πρὸς δυσμὰς, οὕτω δὲ σπάσας καὶ τὰς δύο γραμμὰς ἠνάγκασεν αὐτὰς να ὑποχωρήσωσιν καὶ εἰς Λέρον να ἐπανακάμψωσιν (1).

(1) Ἡ μάχη κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Δ. Παπανικολῆ διήρκεσε δύο περὶπου ὥρας.

Τούτῳ ἐπιβεβαίωσι καὶ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Σαχτούρη «ὃ καπέ-
τάν πασᾶς, ὅστις ἐπροσπαθοῦσε νὰ λάβῃ τὰ ὑπερδέξια εἰς ὅλα τὰ
πλοῖά μας, ἐπροσπαθοῦσε νὰ ὀρτζάρῃ ὅλοεν, καὶ τότε ὁ Δ. Πα-
πανικολῆς Ψαριανὸς ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἐμπροσθινῶν δύο φρεγα-
τῶν, τὰς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν κἀμνοντάς τους νὰ ποδίσουν· ὁ γεν-
ναῖος Δ. Παπανικολῆς δὲν παύει τοῦ νὰ διώκῃ μὲ τὴν μεγαλει-
τέραν γενναιότητα τὰς ἐχθρικὰς φρεγάτας ὅπου τῷ ἀπαντῶσιν,
εἰσέρχεται εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ διώκει τώρα τὴν μίαν καὶ τὴν
τὴν ἄλλην, αἱ σφαῖραι καὶ τὰ σμιδράλια πίπτουν κατ' αὐτοῦ ὡς
χάλαζα, καὶ μολυντοῦτο δὲν ἀπαυδᾷ, ἕως ὅτου μία σφαῖρα ἐχ-
θρική ἤλθε καὶ τοῦ ἔκοψε τὴν ἀντένα τῆς γάμπιας, ἄλλη τὴν
ἀντένα τοῦ παρχέτου καὶ τρίγκου καὶ ἄλλαι διάφοροι τοῦ κατε-
τρύπησαν τὸ σκάφος καὶ λοιπὰ (1)·» ὁ Παπανικολῆς τότε ἔκαυσε
τὸ πυρπολικόν του κόσκινον γενόμενον, καὶ ὑδάτων πληρωθὲν
καὶ ἀγρηστον εἰς πλοῦν κατασταθὲν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον
τοῦ Ν. Καρακωσταντῆ ψαριανοῦ· (ὄρα φυλλάδια ἡμῶν σελ. 62—
68 καὶ σελ. 28—34).

Τὸ δὲ τοῦ Κ. Νικοδήμου ἐπιπεσὸν κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ στόλου
μετὰ μεγίστης γενναιότητος ἔτρεψεν τὴν ὅλην ὑπεράνεμον γραμ-
μὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς φυγὴν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ἐλ-
ληνικὸν στόλον, ζημιωμένον ὅμως.

Ὁ δὲ ναύρχος τῶν Ψαρῶν Ν. Ἀποστόλης ὡς δεῖγμα τῆς ἀρε-
τῆς αὐτῶν ἔδωκε τὰ ἐν σελίδι 30—32 τοῦ δευτέρου ἡμῶν φυλ-
λαδίου καταχωρισθέντα ἀποδεικτικὰ, τὸ μὲν τοῦ Δ. Παπανικολῆ
ἔχει οὕτως: «Ὁ ἡμέτερος πατριώτης Δ. Παπανικολῆς, ὃς ἔκαυ-
σεν ἐν βασέλον ἐν Ἐρεσσῶ, δείξας ἀνέκφραστον ἀνδρείαν κατὰ
τὰς 25 Αὐγούστου εἰς τὴν γενομένην ναυμαχίαν ἀνά μέσον Κῶ
καὶ Πιτέζης, ἐνθα μὲ τοὺς συντρόφους του (Ψαριανοὺς) πυρπολι-
στάς ἀψηφῶν τὰς συνεχῶς κατ' αὐτοῦ ῥιπταμένας σφαῖρας ὄρμησε
καὶ χαλάσας τὴν τάξιν τῶν ἐχθρῶν τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ ἐ-
πέστρεψε φέρων τὸ πυρπολικόν του ζημιωμένον ὅμως.

Μὲ τὴν συνήθη του ἀκράτητον ὀρμὴν ἐπέπλευσε μὲ τὸν σύντρο-
φόν του (Νικόδημον) εἰς τὴν περὶ τὰς 29 γενομένην ναυμαχίαν
κατὰ τῶν τακτικῶς ἐπιπλεόντων Τούρκων καὶ ἀδιακόπως πυρο-
βολούντων, ἐχάλασε τὴν τάξιν των τρέψας αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ
διασώσας πολλὰ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων (δηλαδὴ τοῦ Μισούλη,

(1) Τὸ πυρπολικόν τοῦ Δ. Παπανικολῆ ἐκείνη τὴν ἡμέραν κατὰ τὸ ἡμερολόγιον
αὐτοῦ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν μεγάλων πλοίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λεπτῶν καὶ
εὐκινήτων λέμβων (λαντζονίων).